

EXPANDINT LA FORTALESA

*Les polítiques
d'externalització de
les fronteres de la UE*

MARK AKKERMAN

CENTRE DELÀS
D'ESTUDIS
PER LA PAU

Stop
Wapenhandel
www.stopwapenhandel.org

tni
transnationalinstitute

RESUM EXECUTIU

“Ho sento per Europa...No pensàvem que Europa fos així. No hi ha respecte per les persones refugiades, no ens estan tractant amb dignitat. Per què Europa és així?”

– Ari Omar, refugiat iraquí

La crisi dels 66 milions de persones forçosament desplaçades sembla inquietar la consciència de la Unió Europea únicament quan l'atenció dels mitjans de comunicació mostra la tragèdia a les fronteres europees. Només un estat europeu, Alemanya, es troba entre els 10 països de tot el món que reben un major nombre de persones refugiades, ja que la majoria de persones desplaçades per la força són acollides per alguns dels països més pobres del món. La invisibilitat, per tant, només es trenca quan comunitats frontereres com Calais, Lampedusa o Lesbos apareixen de manera destacada a les notícies amb gent desesperada que fuig de la guerra i que acaba morta, detinguda o atrapada.

Aquestes tragèdies no són només resultats desafortunats de la guerra o de conflictes a l'altra banda del món, sinó que són el resultat directe de les polítiques europees en matèria de migració des de l'acord de Schengen del 1983. Aquestes s'han centrat en la fortificació de les fronteres, desenvolupant sistemes de vigilància i de seguiment de persones cada vegada més sofisticats i augmentant les deportacions, mentre es proporcionen cada vegada menys opcions legals de residència tot i la necessitat creixent. Això ha portat a moltes persones forçosament desplaçades incapaces d'entrar legalment a Europa a emprar rutes cada cop més perilloses per escapar de la violència i el conflictes.

Allò que resulta menys conegut és que la mateixa tragèdia provocada per Europa es desenvolupa més enllà de les nostres fronteres, en països tan llunyans com Senegal o Azerbaidjan. Això és degut a un altre pilar de l'aproximació d'Europa a la migració, conegut com l'“externalització” de les fronteres. Des de 1992 i fins i tot més agressivament des de 2005, la UE ha desenvolupat polítiques per “externalitzar” les fronteres d'Europa perquè les persones desplaçades per la força mai arribin en primer lloc a Europa. Això implica acords amb els països veïns d'Europa perquè acceptin persones desplaçades i adoptin les mateixes polítiques de control de fronteres, sistemes actualitzats de seguiment de persones i fronteres fortificades que ja s'estan implementant a Europa. En altres paraules, aquests acords han convertit els veïns dels estats europeus en els nous guàrdies fronterers d'Europa. Conseqüentment, com que aquests estan lluny de les costes i dels mitjans de comunicació europeus, el seu impacte és completament invisible per la ciutadania europea.

Aquest informe té com objectiu destacar les polítiques que apunten aquesta “externalització” de les fronteres europees, els acords que han estat signats, les corporacions i les entitats beneficiades i les conseqüències per les persones forçosament desplaçades, així com els països i poblacions que les acullen. Aquest és el tercer d'una sèrie titulada *Guerras de frontera* que ha examinat les polítiques de fronteres d'Europa i ha mostrat com la indústria armamentista i de la seguretat ha ajudat a donar forma a les polítiques de seguretat, beneficiant-se de contractes de pressupost creixent.

Aquest informe mostra un creixement significatiu de les mesures i els acords d'externalització des de 2005 i una acceleració massiva des de la cimera Europa-Àfrica de novembre de 2015 a La Valletta (Malta). Emprant una plèthora de nous instruments, en particular el *Fons fiduciari d'emergència de la UE per Àfrica* (EU Emergency

Trust Fund for Africa, EUTF), el Marc d'Associació amb tercers països (Migration Partnership Framework) i el Mecanisme de la UE per als refugiats a Turquia (Refugee Facility for Turkey), la Unió Europea i els estats membres estan actualment dedicant milions d'euros a un ventall de projectes destinats a impedir que certes persones migrin dins i al llarg del territori europeu.

Això inclou la col·laboració amb tercers països en termes d'acceptar persones deportades, l'entrenament la seva policia i guàrdies fronterers, desenvolupament de sistemes biomètrics extensius i la donació d'equipament; incloent-hi helicòpters, patrullers, vehicles i equipament de vigilància i monitorització. Mentre molts projectes es duen a terme a través de la Comissió Europea, una sèrie d'estats membres individuals com Espanya, Itàlia o Alemanya també es posen al capdavant del finançament i el suport als esforços d'externalització de les fronteres a través d'acords bilaterals amb països no pertanyents a la UE.

El que fa que aquesta col·laboració sigui particularment problemàtica és que molts dels governs que reben el suport són profundament autoritaris i que, sovint, aquest suport es destina precisament als òrgans de seguretat dels Estats més responsables de la repressió i de les vulneracions dels drets humans. La Unió Europea, que té en totes les seves polítiques una retòrica sobre la importància dels drets humans, la democràcia i l'estat de dret, però sembla no existir límit a la seva voluntat d'acceptar règims dictatorials sempre i quan aquests es comprometin a prevenir la migració irregular que arriba a les costes europees. Com a resultat, s'han produït acords europeus i s'han proporcionat fons a règims infames com els del Txad, Nigèria, Bielorússia, Líbia i Sudan.

Aquestes polítiques tenen conseqüències de llarga durada per les persones desplaçades forçosament, l'estatus "il·legal" de les quals ja les fa vulnerables i fa més probable que hagin d'enfrontar-se a abusos de drets humans. Moltes acaben en condicions laborals d'explotació, detingudes o deportades per tornar als països dels quals havien fugit. Les dones refugiades s'enfronten a un alt risc de violència de gènere, abús sexual i explotació.

La violència i la repressió en contra de les persones desplaçades per la força també impulsen les migracions clandestines, reconfiguren el negoci del tràfic de persones i reforcen el poder de les xarxes criminals de tràfic de persones. Com a resultat, moltes persones s'han vist forçades a cercar altres rutes, sovint més perilloses, i a confiar en traficants amb cada cop menys escrúpols. Això porta a un nombre cada cop més alt de morts.

A més a més, el reforçament dels òrgans de seguretat dels Estats a les regions d'Orient Mitjà i Nord d'Àfrica (MENA per les seves sigles en anglès), Magrib, Sahel i de la Banya d'Àfrica també amenaça els drets humans i la rendició de comptes democràtica de la regió, particularment perquè aquests també redueixen els recursos disponibles per a la despesa econòmica i social. De fet, aquest informe mostra com l'obsessió d'Europa per evitar que arribin migrants no només redueix els recursos, sinó que també distorsiona el comerç, les ajudes i les relacions internacionals d'Europa amb tota la regió. Tal i com han senyalat molts experts, això està posant els fonaments per a una major inestabilitat i inseguretat a la regió així com per a la probabilitat d'un augment del nombre de persones refugiades en el futur.

No obstant, existeix un grup que s'ha beneficiat enormement dels programes d'externalització de les fronteres de la UE. Tal i com va senyalar l'anterior Informe de *Guerres de Frontera*, és la indústria militar i de seguretat europea la que ha obtingut majors beneficis en proporcionar la major part de l'equipament i serveis per a la seguretat fronterera. També s'hi han beneficiat diverses institucions intergovernamentals i semipúbliques que han crescut significativament els darrers anys ja que s'encarreguen de la implementació de desenes de projectes de seguretat i control de les fronteres en països que no pertanyen a la UE.

L'INFORME REVELA QUE:

- **La majoria dels 35 països que la UE prioritza per a l'“externalització” de fronteres són autoritaris, coneguts per cometre abusos contra els drets humans i amb indicadors de desenvolupament humà deficients.**
 - El 48% (17) tenen un govern autoritari i només 4 poden ser considerats democràtics (encara que amb moltes deficiències).
 - El 48% (17) són classificats com “no lliures”, i només 3 classificats com “lliures”; el 34% dels països (12) suposen un risc extrem pels drets humans, els altres 23 suposen un risc elevat.
 - El 51% (18) entren dins la categoria de “baix desenvolupament humà”, només 8 tenen un alt nivell de desenvolupament humà.
 - Al voltant del 70% (25) es troben a l'últim terç del món en termes de benestar de la dona (inclusió, seguretat i justícia).
- **Els països europeus continuen venent armament a aquests països encara que això alimenti més conflictes, violència i repressió i, per tant, contribueixi a l'augment del nombre de refugiats.** El total de llicències expedides pels Estats membres de la UE per l'exportació d'armes a aquests 35 països durant la dècada 2007-2016 és de 122 mil milions d'euros. Sobre el 20% d'aquest països (7) pesa un embargament d'armes de la ONU o la UE, però la majoria d'ells encara reben armes d'alguns Estats membres de la UE així com el suport de la pròpia UE a les seves forces armades i cossos de seguretat en els esforços relacionats amb la migració.
- **La despesa de la UE en seguretat fronterera en tercers països ha augmentat enormement.** Tot i que és difícil trobar les xifres totals, el finançament pels projectes relacionats amb la migració prové cada cop de més instruments, i la seguretat i la migració irregular són les seves prioritats principals. Aquests recursos es desvien de l'ajuda al desenvolupament. Al voltant del 80% del pressupost pel EUTF ve del Fons Europeu de Desenvolupament i altres fons pel desenvolupament i la ajuda humanitària.
- **L'augment de la despesa en seguretat de fronteres ha beneficiat a un ampli ventall d'empreses, en particular a les productores d'armes i a les de seguretat biomètrica.** El gegant armamentista francès, Thales, també un dels que més armes exporta a la regió, és un actor destacat; proporciona equipament militar per la seguretat de les fronteres i sistemes i equipament biomètrics. Entre els proveïdors empresarials de seguretat biomètrica més importants s'hi troben Veridos, OT Morpho i Gemalto (que aviat serà absorbit per Thales). D'altra banda, Alemanya i Itàlia financen les seves pròpies companyies d'armament – Hensolt, Airbus i Rheinmetall (Alemanya) i Leonardo i Intermine (Itàlia) – per apuntalar el treball de seguretat fronterera en diversos països de la regió del MENA, en particular Egipte, Tunísia i Líbia. A Turquia, els contractes de seguretat fronterera més importants han estat adjudicats a empreses de defensa turques, en particular Aselsan i Otokar, les quals utilitzen els seus recursos per subvencionar els seus propis esforços en matèria de defensa que també apunten els controvertits atacs turcs sobre comunitat kurdes.
- **També hi ha una sèrie de companyies semipúbliques i organitzacions internacionals que ofereixen projectes de consultoria, entrenament i gestió de seguretat de fronteres que han prosperat** amb l'enorme creixement del mercat de la seguretat fronterera. Aquestes inclouen la companyia francesa semipública Civipol, l'Organització Internacional per les Migracions (OIM) i el Centre Internacional pel desenvolupament de polítiques migratòries (ICMPD, per les seves sigles en anglès). Civipol és, en part, propietat de grans fabricants d'armes com Thales, Airbus i Safran, i el 2003 va publicar un informe de consultoria que va tenir molta influència en la Comissió Europea i que va establir les bases per les actuals mesures d'externalització de fronteres de les quals ara es beneficia.
- **El finançament i les donacions d'equipament militar i de seguretat per part de la UE així com la pressió en tercers països per enfortir les seves capacitats de seguretat fronterera han estimulat el mercat de la seguretat fronterera a l'Àfrica.** El lobby *Associació de les indústries aeroespacials i de defensa d'Europa* (ASD, per les seves sigles en anglès) ha començat a centrar-se en l'externalització de fronteres de la UE. Grans companyies d'armes com Airbus i Thales han fixat la seva atenció al creixent mercat d'Àfrica i Orient Mitjà.

- **La presa de decisions i la implementació de l'externalització de fronteres a nivell de la UE ha estat marcat per una velocitat inusual i ha evitat el control democràtic del Parlament Europeu.** Diversos acords importants amb tercers països, incloent-hi els acords en virtut del Marc d'Associació i l'acord migratori amb Turquia, han exclòs o evitat la supervisió del Parlament Europeu.
- **L'impuls i la militarització de la seguretat de fronterera ha portat a un augment del nombre de morts entre les persones desplaçades per la força.** En general, les mesures per bloquejar una ruta de migració obliguen a la gent a prendre altres rutes més perilloses. El 2017, 1 de cada 57 migrants que va creuar el Mediterrani va morir, mentre que al 2015 va perdre la vida 1 de cada 257. Això reflecteix el fet que, al 2017, la ruta del Mediterrani Central, la més llarga i perillosa, va ser la ruta principal per a (un nombre inferior de) persones desplaçades per la força, majoritàriament procedents dels països de l'Àfrica Oriental i Sub-Sahariana, en comparació amb la principal ruta de l'any 2015 de Turquia a Grècia, emprada principalment per sirians. Tot i que no hi ha xifres oficials, s'estima que al desert moren al menys el doble de persones refugiades que al Mediterrani.
- Existeix una creixent presència de les forces de seguretat i militars europees en tercers països encarregats de la seguretat de les fronteres. Frenar la migració s'ha convertit en una prioritat per les actuals missions de la Política Comú de Seguretat i Defensa (PCSD) a Mali i Níger, i hi ha Estats membres, com França i Itàlia, que han començat a desplegar tropes a Líbia i Níger.
- Frontex, l'Agència Europea de Guàrdia de Fronteres i Costes, treballa cada cop més amb tercers països. Ha iniciat negociacions amb països que tenen frontera amb la UE sobre la possibilitat de dur a terme operacions conjuntes als seus territoris. La cooperació en matèria de deportacions ja és generalitzada. Des de 2010 fins 2016, Frontex va coordinar 400 vols conjunts de tornada a tercers països, 153 dels quals varen tenir lloc el 2016. Des de 2014 alguns d'aquests vols han estat denominats Operacions Conjuntes de Devolució (Collecting Joint Return Operations), on l'avió i els escoltes al vol són del país de destí. Els Estats membres de la UE conviden cada cop amb més freqüència delegacions de tercers països a identificar les persones "deportables" en base a la seva avaluació de nacionalitat. En molts casos, això ha portat l'arrest i la tortura de persones deportades.

L'informe examina aquests impactes analitzant l'evolució d'aquestes polítiques a Turquia, Líbia, Egipte, Sudan, Níger, Mauritània i Mali. En tots aquests països, els acords han fet que la UE passi per alt o suavitzí les crítiques als abusos de drets humans amb l'objectiu de signar els acords.

A Turquia, la UE ha optat pel model australià de subcontractació de la gestió de les persones forçosament desplaçades fora de la Unió i ha incomplert amb obligacions clau concretes en virtut del dret internacional com el principi de no devolució, el principi de no discriminació (l'acord només contempla les persones de Síria) i el principi d'accés a l'asil.

A Líbia, l'actual guerra civil i la inestabilitat no han impedit que la UE ni els Estats membres, com Itàlia, canalitzin diners cap a equipaments i sistemes de fronteres, formació dels guardacostes i el finançament dels centres de detenció; inclús quan han aparegut notícies de guardacostes disparant contra embarcacions de refugiats i milícies dirigint centres de detenció com camps de presoners.

A Egipte, la cooperació fronterera amb el govern alemany s'ha intensificat malgrat la creixent consolidació militar del poder al país. Alemanya finança equipament i formació regular per la policia fronterera. Les persones forçosament desplaçades s'han trobat atrapades, incapaces de traslladar-se a Líbia degut la situació d'inseguretat i disparades pels guardacostes egipcis si intenten arribar al mar.

A Sudan, el suport fronterer de la UE no només ha tret una dictadura infame de l'aïllament internacional, també ha acabat recolzant les Forces Ràpides de Suport, formades per combatents de les milícies Janjaweed responsables de violacions dels drets humans al Darfur.

La situació al Níger, un dels països més pobres del món, mostra els costos del control migratori per a les economies locals. Les crisis a la ciutat del nord d'Agadez han socavat l'economia local i afavorit la immigració clandestina fent-la més perillosa pels migrants i augmentat el poder de les bandes armades de traficants. Similarment, a Mali, la imposició per part de la UE de mesures d'externalització de fronteres en un país que surt d'una guerra civil, amenaça amb revifar el conflicte.

Tots els casos d'estudi revelen que la política d'interacció de la UE amb la seva regió veïna s'ha tornat obsessiva amb el control migratori malgrat els costos per als països o per a les persones forçosament desplaçades. És un concepte de seguretat limitat i, en última instància, contraproduent, ja que no aborda les causes principals que obliguen a la gent a migrar: els conflictes, la violència, el subdesenvolupament econòmic i la incapacitat dels Estats per gestionar degudament aquestes situacions. Si, contràriament, es reforcen les forces militars i de seguretat a la regió, es probable que s'agregui la repressió, es limiti la rendició de comptes democràtica i es revifin els conflictes que portaran a més persones a fugir de les seves llars. És el moment de canviar de rumb. En lloc d'externalitzar les fronteres i els murs, hauríem d'externalitzar la solidaritat real i el respecte pels drets humans.